

ЛІТЕРАТУРА

1. Лефевр В. А. Конфликтующие структуры / В. А. Лефевр. – К. : “Радянське радіо”, 1973. – 213 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2006.
3. Малкина-Пых И. Г. Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005.
4. Носов Н. А. Виртуальная психология / Н. А. Носов. – М. : «Аграф» 2000.
5. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2004.
6. Патанджали. Йога-сутры. – М, 1992.
7. Флемминг Фанч. Преобразующие диалоги : [учебник по практическим техникам для содействия личностным изменениям / Фанч Флемминг. – Киев : Д. А. Ивахненко, 1997.
8. Шапиро Ф. Психотерапия эмоциональных травм с помощью движений глаз : Основные принципы, протоколы и процедуры / Пер. с англ. А. С. Ригина. – М. : Независимая фирма “Класс”, 1998.
9. Шлахтер В. В. Курс профессиональной психофизической подготовки бойца. – СПб. : изд-во ТОО “Терция”, 1998.

УДК 159.98:167

Шевченко Р.І., к. т. н., ст. наук. співр., начальник науково-дослідної лабораторії управління у кризових ситуаціях НУЦЗУ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА СТІЙКОСТІ УПРАВЛІНЦІВ СИСТЕМИ МНС З ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ПРОГНОЗІВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Проведений аналіз системи підготовки і стійкості управлінців системи МНС при формуванні довгострокових прогнозів в рамках проведення ділової гри. Приведені основні результати і рекомендації відносно усунення виявлених недоліків підготовки.

Ключові слова: ділова гра, психологія управління, стійкість системи управління, кризисна ситуація.

Проведен анализ системы подготовки и стойкости управленцев системы МЧС при формировании долгосрочных прогнозов в рамках проведения деловой игры. Приведены основные результаты и рекомендации относительно устранения обнаруженных недостатков подготовки.

Ключевые слова: деловая игра, психология управления, стойкость системы управления, кризисная ситуация.

Постановка проблеми. Складні професійні задачі, які виконуються у процесі трудової діяльності (аналіз обстановки, формування ситуаційного образу, вибір варіанту дії тощо) включають в себе розумову діяльність, що здійснюється за допомоги знакових перетворень в різних просторових аспектах. Успішність виконання

останніх визначається рівнем професійної підготовки фахівця, професійної спеціалізації, властивостями особистості (когнітивний стиль, професійна стійкість, професійна мотивація). Професіонал виконує свої професійні завдання в складі команди (управлінської групи), котра і є безпосереднім суб'єктом дослідження. Спільна діяльність та групові процеси в команді визначають формування та функціонування емоційних та смислових структур професійного досвіду окремих фахівців. При цьому важливу роль відіграють потрібність у безпеці (фізичній та емоційній), бажання уникнути покарання, прагнення зберегти професійний авторитет у колег по команді.

Враховуючи наведене, постає проблема вдосконалення системи підготовки управлінців із забезпечення безпеки населення та територій від руйнівних наслідків надзвичайних ситуацій, що в свою чергу потребує глибокого системного аналізу як безпосередньо результатів процесу навчання, так і загальносвітових досягнень у галузі психологічного та функціонального формування управлінців в умовах кризових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз спеціальної та соціально-психологічної літератури свідчить [1-3], що спільна діяльність передбачає не тільки спільне та розподілене виконання трудових функцій, але комунікацію та міжособистісні стосунки.

Діяльність управлінських команд в кризових умовах, які викликані прогнозуємими або вже існуючими надзвичайними ситуаціями, відрізняються значною формалізованістю спілкування, високою структурованістю операцій, жорсткою приказною системою комунікації, централізованістю рішень і відповідальності, тісним перцептивним контактом та наявністю лідера. Досвідчені фахівці суміщають виконання особистих функцій з контролем за діяльністю колег.

Найважливішою характеристикою робочої ситуації, з якою зіштовхується управлінець в кризових умовах, що створені надзвичайними ситуаціями, є невизначеність. Вона пов'язана з нехваткою часу для аналізу ситуації, неповнотою та нечіткістю інформації, що суб'єктивно виступає як не зрозумілість ситуації або незрозумілість варіантів дії. Дії управлінців будуть найбільш ефективними за умов особливого поєднання просторових та часових структур досвіду: вони повинні бути гнучкими та достатньо узагальненими, а невизначеність повинна міститись у них як позитивна складова. Така відповідна гнучкість структур професійного досвіду дає можливість для формування стійкого стилю управління в кризових умовах, викликаних надзвичайними ситуаціями

Метою даного дослідження є аналіз основних помилок (психологічних та функціональних), що припускаються управлінці в умовах довгостроково прогнозу наслідків надзвичайних ситуацій та визначення природи їх появи.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи існуючу систему підготовки управлінців системи МНС України, зазначимо, що дисципліни, які вивчаються протягом 1 року навчання, умовно можна поділити на 5 тематичних блоків, а саме: блок організаційно-правової підготовки, блок функціональної підготовки,

блок психологічної підготовки, блок теоретичної підготовки з прийняття рішень, блок дисциплін з підвищення загального рівня знань.

Кількість дисциплін за цими блоками вражає не збалансованістю. Так до блоку організаційно-правової підготовки умовно можна віднести 7,5 (або 36 %) дисциплін, до блоку функціональної підготовки – 4 (або 19 %) дисципліни, до психологічної – 1,5 (або 7 %) дисципліни, до блоку з теоретичної підготовки прийняття рішень – 3 (або 14 %) дисципліни, до блоку з підвищення загального рівня знань – 5 (або 24 %) дисциплін.

Як бачимо, перші два блоки дисциплін домінують над двома останніми блоками сфери «управлінської» підготовки (55 % проти 21 %). Якщо ж розглядати ці дисципліни за часовим аудиторним наповненням (454 години / 146 годин), то незбалансованість ще більш наочна (3,1 рази).

В рамках наукових досліджень під час ділової гри з категорією слухачів «Магістри управління» було проведено тестування, яке мало за мету визначити відповідність матеріалу зазначених дисциплін блоків сподіванням слухачів (таблиця 1).

Таблиця 1

Результати тестування слухачів за блоками дисциплін

Умовна назва блоку	Відповідність матеріалу предмета Вашим сподіванням % (кількість годин блоку)						Якість години наповнення наявна/ максимальна (резерв годин)
	100	90-100	80-90	70-80	60-70	< 60	
Організаційно-правова підготовка			89,5 (318)				2,84/3,18 (35)
Функціональна підготовка		92,7 (136)					1,26/1,36 (9)
Психологічна підготовка			85,25 (50)				0,42/0,5 (7)
Теоретична підготовка з прийняття рішень				77,3 (96)			0,74/0,96 (21)
Дисципліни з підвищення загального рівня знань				73,08 (156)			1,14/1,56 (42)

Наведені дані свідчать про істотні резерви якості внаслідок перерозподілу годин у рамках відповідних блоків.

Для більш якісного розуміння результатів ділової гри слід зазначити, що при створенні тактичного задуму автори спиралися на матеріал дисциплін блоків 3 і 4 [4; 5] та мали за мету, з одного боку визначити стійкість керівного складу управлінських

груп при прийнятті антикризових довгострокових рішень, з іншого боку – отримати об'єктивну оцінку відповідності та якості матеріалу дисциплін (таблиця 2) щодо можливості його застосування при прийнятті довгострокових управлінських рішень із прогнозування та запобігання надзвичайних ситуацій.

Попередній аналіз результатів таблиці 2 (оціночний суб'єктивний контроль) свідчить про необхідність змін тематичного наповнення від 10 до 25 % всіх дисциплін відповідних блоків.

За задумом ділової гри було сформовано 4 управлінські групи. 3- у складі 3-х осіб (керівник та 2 заступники) та 1 особа. Додатково до складу двох груп було введено фактор міжособистісного конфлікту (надалі групи управлінців в «червоних» регіонах), група без додаткового обтяжувального фактора («жовтий» регіон), група з наявним некомплектом («синій» регіон).

Таблиця 2

Результати тестування слухачів за окремими дисциплінами блоків 3 та 4

Назва дисципліни (відповідність блоку дисциплін – та кількість аудиторних годин за розкладом)	Оцінка відповідності матеріалу предмета сподіванням % (загальна кількість респондентів - 10)						Узагальнена оцінка %
	100	90-100	80-90	70-80	60-70	< 60	
Психологія управління (3 – 32 години)	4		1	1	3	1	80,5
Економіка цивільного захисту (4 – 36 годин)		3	2	2		3	75,5
Моніторинг надзвичайних ситуацій та теорія ризику (4 – 36 годин)	2	1	2	2	1	2	78
Риторика (2/3 – 36 годин)	5	2	1	1		1	90
Системний аналіз і теорія прийняття рішень (4 – 24 години)	2	1	2	1	1	3	78

Задача мала наступні умови:

за підсумками зимового періоду 2009-2010 років кількість запланованих коштів щодо ліквідації НС цього періоду була перевищена на 3 %-5 % відсотків. Подібна природна ситуація була зафіксована у зимовий період 2005-2006 років. Втім економічних наслідків не мала. Екстремальний літній сезон спостерігався у 1960 та 1990 роках відповідно. Мало місце і значне перевищення середніх показників щодо кількості жертв у зимовий період відповідно до таблиці 3. Сформованим групам запропонували скласти кошторисні запити фінансових надходжень на літній та зимовий період 2010 року двома траншами відповідно, з неможливістю перерозподілу коштів після формування довгострокового прогнозу та формування відповідного управлінського рішення. Керівником ділової гри було запропоновано три можливі рішення цього завдання, а саме: залишити розподіл коштів на рівні минулого року (50/50 % відповідно на літній та зимовий період); збільшити рівень коштів на зимовий період (вказавши % кількість), зменшивши відповідно рівень коштів на літній період; або збільшити рівень коштів на літній період (вказавши % кількість), зменшивши відповідно рівень коштів на зимовий період.

завши % кількість), зменшивши відповідно рівень коштів на зимовий період. Дослідженням підлягали аргументація, вміння використовувати отриманий управлінський потенціал, залежність від сформованих управлінських (обмеженість часу та інформації, її нечіткість) та психологічних факторів впливу (міжособистісний конфлікт, помилкова інформація).

Таблиця 3

Дані щодо кількості жертв, пов'язаних з НС у зимовий період

Період	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Кількість жертв у зимовий період	112	115	112	114	125

Розподіл рішень подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати ділової гри

Запропоновані рішення	Група (домінуюча аргументація при прийнятті рішення) [- негативна, + позитивна]			
	Червона 1	Червона 2	Жовта	Синя
Залишити існуючу схему фінансування				Рішення прийнято інтуїтивно (аргументація відсутня) [-]
Збільшити зимову складову схеми фінансування	1. Статистика жертв з відсутністю причинно-наслідкового зв'язку; [-]			
	2. Бажання уникнути прогнозованого покарання; [-] 3. Міжособистісний конфлікт; [-]			
Збільшити літню складову схеми фінансування		1. Помилка «гравця»; [-] 2. Бажання уникнути прогнозованого покарання; [-] 3. Між особистісний конфлікт [-]	1. Помилка «гравця»; [-] 2. Пошук додаткової інформації (Аналіз статистики літніх пожеж з відсутністю причинно-наслідкового зв'язку); [+/-] 3. Колегіальність при прийнятті рішення; [+]	
Інше рішення	-	-	-	-
Оцінка аргументації	незадовільно	незадовільно	незадовільно з позитивною тенденцією	незадовільно

Висновки. Аналізуючи отримані результати та відповідну аргументацію, слід зазначити, що всі сформовані групи припустилися всього переліку управлінських та психологічних помилок, а саме: відсутність причинно-наслідкового зв'язку між кількістю коштів та кількістю жертв (необхідно було провести аналіз ефективності їх використання), оскільки нехватка у 3-5 % могла бути ліквідована у наступному за рахунок включення резервів ефективного використання. Керівником не лімітувалась якість і кількість можливих рішень, а лише пропонувались деякі (помилки: вплив «авторитету», шаблонність мислення). Помилки «гравця», що спричинено відсутністю знань з курсу теорії вірогідності та вірогідного характеру природних явищ. Невміння аналізувати наявну інформацію та організувати пошук необхідного для прийняття урівноваженого рішення. Вплив міжособистого конфлікту, що призвело до розколу групи та фактичного усунення від колегіального обговорення можливих наслідків прийнятих рішень. Відсутність навичок самостійного прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Відсутність практики та навичок застосування знань та вмінь, отриманих протягом року навчання у магістратурі управління.

Оскільки переважна більшість помилок та недоліків могла бути усунута в рамках підготовки з курсу «Психологія управління», було проаналізовано тематичне наповнення курсу, яке показало повну відсутність тематики, пов'язаної з організацією діяльності в кризових умовах. Відсутність практичного наповнення курсу та взаємозв'язок з тематикою інших дисциплін блоків 3 та 4. В рамках подальших досліджень планується визначити виникнення помилок управління та природи їх появи в умовах короткострокових прогнозів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонова А. Б., Чернышева О. Н. Психология труда и организационная психология : Современное состояние и перспективы развития : [хрестоматия] / А. Б. Леонова, О. Н. Чернышева. – М. : РАДИКС, 1995. – 420 с.
2. Котик М. А., Емельянов А. М. Природа ошибок человека-оператора / М. А. Котик, А. М. Емельянов. – М. : Транспорт. 1993. – 278 с.
3. Голиков Ю. Я., Костин А. Н. Особенности психической регуляции и классы проблемностей в сложной операторской деятельности / Ю. Я. Голиков, А. Н. Костин // Психологический журнал. – 1994. – т.15, № 2. – С. 3–16.
4. Халперн Д. Психология критического мышления / 4-е международное издание / Д. Халперн. – СПб. : Питер, 2000. – 384 с.
5. Черноуцкий И. Г. Методы принятия решений : [учебное пособие] / И. Г. Черноуцкий. – СПб. : БХВ-Петербург, 2005. – 408 с.